

TAKTYKI BUDOWY POTENCJAŁU

Zasoby dostępne działaczom na rzecz ochrony praw człowieka są najczęściej znacznie ograniczone. Staramy się osiągać jak najlepsze efekty przy znikomych nakładach - z ilością pieniędzy, ludzi i czasu mniejszą, niż zazwyczaj potrzebujemy. Zasobem całkowicie odnawialnym są jednak nasze umiejętności - kiedy wzbogacamy je lub dzielimy się nimi z daną społecznością, jesteśmy w stanie osiągnąć więcej w krótszym okresie czasu i przy wykorzystaniu mniejszej ilości nakładów.

Taktyki opisane w tym rozdziale nastawione są na budowę potencjału na dwa zasadnicze sposoby: poprzez dostarczanie działaczom na rzecz ochrony praw człowieka „w terenie” nowych umiejętności koniecznych do szybszego i efektywniejszego osiągania pożądanych rezultatów, jak i zapewnienie osobom bezpośrednio nie zaangażowanym w taką działalność realne środki postępowania zgodnego ze standardami ochrony praw człowieka.

Promocja profesjonalizmu promocją praw człowieka: Stworzenie organizacji zawodowej zapewniającej zaplecze i potencjał szkoleniowy dla funkcjonariuszy państwowych

W Liberii funkcjonariusze państwowi dostrzegli potrzebę podniesienia poziomu poszanowania praw człowieka we własnych szeregach.

Krajowe Stowarzyszenie Funkcjonariuszy Państwowych Liberii (*Liberia National Law Enforcement Association* - LINLEA) zajmuje się wspieraniem i promocją profesjonalizmu wśród urzędników państwowych i funkcjonariuszy służb państwowych. LINLEA wyznaje zasadę, że funkcjonariusze państwowi powinni być liderami w dziedzinie ochrony praw człowieka, jak zostało to ujęte w kodeksach etycznych administracji publicznej obowiązujących także policjantów. Kodeksy te zobowiązują funkcjonariuszy do respektowania konstytucyjnych praw obywateli do wolności osobistej, równości wobec prawa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Niestety wskutek braku odpowiedniego wykształcenia i dyscypliny, nieudolnego dowodzenia oraz manipulacji politycznych, funkcjonariusze często wykonują swe zadania w sposób nieprofesjonalny i niedbały, co bezpośrednio prowadzi do naruszeń. LINLEA powołana została dla zaspokajania potrzeb policjantów w zakresie szkolenia i wsparcia zawodowego w sposób, który pozwoli funkcjonariuszom zaangażować się w konstruktywną działalność.

Ciesząc się uznaniem funkcjonariusze zakładający LINLEA zaprosili szefów różnych służb i agencji do objęcia funkcji w Komitecie organizacyjnym, który przygotował statut Stowarzyszenia i powołał zarząd. W związanej z tym wydarzeniem uroczystości wziął udział minister sprawiedliwości, co zapewniło wydarzeniu odpowiednią rangę. Stowarzyszenie rozwinęło od tego czasu szereg inicjatyw, takich jak szkolenia z zakresu procedur policyjnych i śledczych, praw człowieka, technik dowodzenia oraz mechanizmów usprawniających pracę zawodową funkcjonariuszy, jak techniki rozwiązywania sporów. Działalność stowarzyszenia nie koncentruje się wyłącznie na służbach państwowych, obejmując również współpracę z lokalnymi społecznościami dla poprawy stanu poszanowania praw człowieka.

Osobistym wkładem członków Stowarzyszenia są płacone przez nich składki członkowskie. LINLEA rozrosło się do rozmiarów organizacji zrzeszającej ponad 500 funkcjonariuszy państwowych, stanowiących około 20% policji i innych służb. Działające w jego ramach Centrum Badań i Edukacji w Zakresie Prawa Karnego przeprowadziło szkolenia z zakresu praw człowieka oraz technik dowodzenia dla 223 wysokich rangą funkcjonariuszy. Zorganizowało ponadto warsztaty dla szkoleniowców oraz specjalistów od programu nauczania w szkołach policyjnych, jak i warsztaty dotyczące planowania polityki bezpieczeństwa i rozwoju dla osób stojących na czele służb państwowych.

Stowarzyszenie organizuje cykliczne spotkania publiczne, na których funkcjonariusze spotykają się z członkami społeczności, jak i coroczne imprez towarzyskie, które sprzyjają integracji samych funkcjonariuszy. Zapewnia funkcjonariuszom również inne formy wsparcia, jak: świadectwa udziału w szkoleniach i warsztatach, które ułatwiają im uzyskanie awansu zawodowego; instytucjonalne poparcie dla inicjatyw poszczególnych funkcjonariuszy, mających na celu usprawnienie funkcjonowania struktur danej służby; udzielenie pomocy lub ochrony w pewnych trudnych sytuacjach zawodowych, jak postawienie bezpodstawnych zarzutów dyscyplinarnych; wreszcie, pomoc w skomplikowanych sytuacjach osobistych, jak problemy finansowe związane ze śmiercią bliskiej osoby.

Wiele organizacji wprowadziło programy szkoleniowe dla funkcjonariuszy służb państwowych. Taktyka stosowana przez LINLEA jako organizację zawodową wymaga znacznych nakładów czasu, środków finansowych oraz zaangażowania ze strony samych policjantów. Taktyka ta wytwarza wśród jej adresatów motywację dla profesjonalnego zachowania uwzględniającego standardy ochrony praw człowieka, przy czym motywacja płynie tutaj „od wewnątrz” formacji zawodowej. Opisywane przedsięwzięcie nie tylko stworzyło zaplecze organizacyjne konieczne do wsparcia funkcjonariuszy chcących udoskonalić swoje umiejętności zawodowe, ale i zapewniło skuteczny bodziec do zmiany zachowania tych funkcjonariuszy, którzy naruszają normy zawodowe. Założyciele LINLEA, sami będący funkcjonariuszami państwowymi, przejawiali głęboką znajomość wyzwań, jakie stoją przed służbami państwowymi oraz wsparcia, jakiego wymaga ich codzienna praca.

Otwarcie dostępu do sprawiedliwości: Szkolenie liderów społeczności wiejskich z zakresu mediacji i praw człowieka

W wielu społecznościach wiejskich, dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz zinstytucjonalizowanych dróg rozwiązywania sporów jest bardzo ograniczony. Organizacja społeczna w Ugandzie działa na rzecz zmiany takiego stanu rzeczy poprzez szkolenie członków lokalnych społeczności w zakresie mediacji.

Fundacja Inicjatywy dla Praw Człowieka (Foundation for Human Rights Initiative - FHRI) szkoli lokalnych liderów, by byli w stanie rozwiązywać bieżące spory natury prawnej pomiędzy członkami społeczności, umożliwiając tym ostatnim uniknięcie kontaktu z całkowicie dysfunkcyjnym państwowym wymiarem sprawiedliwości. FHRI pokazuje przywódcom społeczności, jak edukować członków społeczności w zakresie ich konstytucyjnie gwarantowanych wolności i praw człowieka.

Lokalni liderzy przyswajają sobie ponadto podstawową wiedzę i umiejętności prawne, dzięki czemu są w stanie prowadzić mediacje oraz doradztwo w zakresie uzyskiwania przez obywateli rekompensaty za krzywdy poniesione wskutek naruszeń, prowadzące do pełnej realizacji ich praw.

Przeważająca część ludności zamieszkującej wiejskie obszary Ugandy jest całkowicie nieświadoma swoich gwarantowanych konstytucją praw oraz prawnego trybu postępowania w razie ich naruszenia. Ludzie ci postrzegają wymiar sprawiedliwości jako system dla nich niedostępny w związku z tym, że usytuowany jest wyłącznie w miastach, koszty skorzystania z niego są za wysokie, a procedura postępowania skomplikowana i niezrozumiała.

FHRI dokonuje wyboru uczestników szkoleń opierając się na kryterium zdolności organizacyjnych oraz pozycji, jaką cieszą się w danej społeczności – naturalnymi kandydatami są nauczyciele, przedsiębiorcy, pracownicy służby zdrowia i starszyzna. Szkolenie oparte jest na tygodniowym programie obejmującym procedury prawne, techniki moderowania dyskusji i argumentacji oraz sposoby tworzenia wśród członków społeczności systemów wczesnego informowania. Uczestnikom przekazywane są ponadto umiejętności konieczne do monitorowania, dokumentowania i ujawniania naruszeń praw człowieka. Konkretni wolontariusze stają się odpowiedzialni za działania obejmujące poszczególne grupy w ramach danej społeczności, np. kobiety, dzieci, ludzi starszych i inne.

Po ukończeniu szkolenia wolontariusze organizują ośrodki zajmujące się rozwiązywaniem problemów prawnych i konfliktów, z którymi boryka się lokalna społeczność, w sposób uwzględniający specyficzne cechujące ją warunki. W ten sposób wyłaniają się nowe alternatywy – doradztwo, mediacja, skierowanie do działających na danym terenie organizacji społecznych czy pomoc w dopełnieniu formalności – dzięki czemu lokalna ludność może uniknąć kosztownego kontaktu z nieprzyjaznym systemem państwowego wymiaru sprawiedliwości.

FHRI przeszkoliło w zakresie prawa przeszło 1000 wolontariuszy i opublikowało Podręczną Encyklopedię Prawną, dostępną do uzyskania w Fundacji.

Opisywana taktyka otwiera lub zwiększa dostęp do sprawiedliwości poprzez stworzenie alternatywnej, niepaństwowej formy jej „wymiaru”. Jeśli potrzeba w tym zakresie sygnalizowana jest przez społeczności nieobjęte programem, taktyka ta umożliwia replikowanie programu w ich własnym zakresie. (Fundacja *Thongbai Thongpao* w Tajlandii również upowszechnia edukację prawną na terenach wiejskich, koncentrując się jednak raczej na konkretnych członkach społeczności wymagających pomocy prawnej, niż na przywódcach społeczności - zob. rozdział poniżej). Podejście zastosowane przez FHRI może zostać wykorzystane w sytuacjach, gdzie wstąpienie na drogę prawną znajduje się poza zasięgiem obywateli i gdzie przywódcy społeczni gotowi są odegrać przewidzianą dla nich rolę.

Sukces opisywanej taktyki zasadza się na autorytecie moralnym liderów danej społeczności - przy założeniu, że zdecydują się oni wykorzystać go razem z nowo przyswojonymi umiejętnościami mediacyjnymi. Efekt przeprowadzonych szkoleń wymaga najczęściej uzupełnienia długofalowym wsparciem.

Dążenie do zwiększenia efektywności działań: Wykorzystanie zarządzania informacjami w pracy na rzecz praw człowieka

Ruch na rzecz ochrony praw człowieka często korzysta ze wsparcia instytucjonalnego, które zapewnia nowe umiejętności, techniki i organizację działalności.

Ośrodek Praw Człowieka na Uniwersytecie w Sarajewie zajął się poprawą dostępu swoich działaczy do potrzebnych im informacji. Pracownicy Ośrodka zarchiwizowali zgromadzone informacje w postaci bazy danych, zarządzanej przez specjalistę z zakresu przechowywania danych i dokumentacji. Utworzenie systemu dokumentacji i zatrudnienie specjalisty z odpowiednimi umiejętnościami pozwoliło pracownikom Ośrodka skoncentrować się w pełni na ich statutowej działalności.

Utworzenie biblioteki lub jednostki dokumentacyjnej w ramach organizacji pozarządowej pozwala ulepszyć przepływ informacji, bezpieczniej zarządzać dokumentami poufnymi, chronologicznie rejestrować działalność organizacji i usprawnić bieżące czynności. Kluczowymi elementami zastosowania tej taktyki jest zatrudnienie wykwalifikowanego bibliotekarza lub specjalisty od dokumentacji, wyodrębnienie przestrzeni lub pomieszczenia oraz zgromadzenie materiałów i odpowiednich środków ich archiwizacji, w tym programów komputerowych i innych technologii informatycznych.

Odpowiednio wykwalifikowani bibliotekarze mają bardzo wiele do zaoferowania organizacji pozarządowej - przede wszystkim znajomość technologii gromadzenia danych i dokumentacji. Rolą bibliotekarza jest zdobycie materiałów koniecznych organizacji do właściwej realizacji swych statutowych celów, zgromadzenie i sklasyfikowanie ich według przyjętego kryterium oraz ewentualna dystrybucja wewnątrz organizacji. To ostatnie zadanie wymaga bliskiej współpracy z całym zespołem, umożliwiającej samodzielną selekcję priorytetowych informacji.

Niezbędne jest zapewnienie wystarczającej ilości przestrzeni dla zgromadzonego archiwum, umożliwiającej ponadto pracownikom swobodną pracę z materiałami. Konieczne minimum to miejsce na potrzeby czynności biurowych i dokumentacyjnych bibliotekarza, w tym komputer oraz półki z szufladkami i przegródkami. Zasadniczy księgozbiór zależy od rozmiaru i przedmiotu działalności danej organizacji. Ogólnie rzecz biorąc, każdej organizacji powinno zależeć na bieżącym gromadzeniu literatury i danych związanych z aktualnie realizowanymi programami i inicjatywami, również tymi będącymi dopiero w przygotowaniu.

Wreszcie, właściwie zorganizowane centrum dokumentacyjne musi posiadać odpowiednie oprogramowanie komputerowe (dla katalogowania, klasyfikowania, indeksowania itd.) oraz podłączenie do Internetu, pozwalające bibliotekarzowi na swobodny dostęp do informacji.

Więcej o tej taktyce przeczytać można w Zeszycie Taktycznym dostępnym na stronie internetowej www.newtactics.org w dziale *Tools for Action* (Narzędzia działania).

Praca bibliotekarzy Ośrodka Praw Człowieka w Sarajewie koncentruje się na potrzebach informacyjnych osób realizujących działalność merytoryczną Ośrodka, którym pozwala zaoszczędzić cenny czas i energię. Ośrodek jest stosunkowo dużą i dobrze finansowaną organizacją, jednak każdy rodzaj działalności na rzecz praw człowieka polega na stałym dostępie do aktualnej, dokładnej informacji. Jeżeli dana organizacja dysponuje niezbędnymi zasobami finansowymi lub ludzkimi, centrum informacyjno–dokumentacyjne może zapewnić ten dostęp. Utworzenie takiego centrum będzie niejednokrotnie wymagało uświadomienia osobom kierującym organizacją, jak duże jest znaczenie odpowiedniego gromadzenia i zarządzania informacjami, często pozornie niezwiązanych z zasadniczym przedmiotem działalności organizacji.

Przeniosłam zastosowaną przez Ośrodek Praw Człowieka taktykę na własny grunt i szybko przekonałam się o jej użyteczności. Spędziłam kilka godzin na dyskutowaniu o kwestiach zarządzania księgozbiorem z osobą z personelu administracyjnego mojej organizacji. Biblioteka znajdowała się w stanie zupełnego chaosu i uporządkowanie jej zajęło trzy miesiące. Dobrze zorganizowana biblioteka stanowi ogromny atut organizacji.

— Bea Bodrogi, NEKI, Węgry

Ujawnianie obrazu naruszeń: Wykorzystywanie techniki zapisu wideo do rejestrowania i ujawniania naruszeń praw człowieka

Działacze na rzecz praw człowieka szukają dostępu do szerszego kręgu odbiorców. W dobie zaawansowanej technologii coraz częściej wymaga to umiejętnego posłużenia się techniką zapisu i emisji wideo.

Fundacja *Czarna Skrzynka* z siedzibą w Rumunii i na Węgrzech zajmuje się poprawą stosunku opinii publicznej do mniejszości romskiej poprzez szkolenie przedstawicieli mniejszości w zakresie produkcji reportaży dla lokalnych kanałów telewizyjnych. Fundacja doбира przyszłe ekipy telewizyjne, szkoli je w produkcji reportaży, zapewnia czas antenowy i organizuje pomiędzy nimi wymianę nakręconych materiałów.

Od 1997 roku, Fundacja *Czarna Skrzynka* przeszkoliła w dwunastu miejscach w Rumunii i na Węgrzech około 150 Romów, by byli w stanie przekazywać widzom lokalnych kanałów telewizyjnych informacje o kwestiach wpływających na sytuację ich społeczności. Fundacja spośród otrzymanych zgłoszeń wybiera ekipy zróżnicowane etnicznie, złożone z pięciu osób każda. Działacze Fundacji zajmują się w pierwszej kolejności zbudowaniem pozytywnych stosunków z członkami ekip i pomiędzy nimi samymi, wymieniając się poglądami oraz poruszając kontrowersyjne kwestie, które będą później przedmiotem reportaży. Zespoły poznają następnie elementaria produkcji telewizyjnej, jak i uczestniczą w zajęciach z ekspertami w zakresie praw mniejszości.

Podczas trzech ostatnich dni szkolenia każdy zespół przygotowuje swój pierwszy reportaż. Fundacja zapewnia kamery telewizyjne, oświetlenie, mikrofony i inny niezbędny sprzęt. Ekipy przechodzą następnie do produkcji comiesięcznych programów dokumentalnych dla swych lokalnych stacji telewizyjnych, ale pracują niezależnie, wykorzystując własne (tj. zapewnione przez Fundację)

środki, natomiast Fundacja negocjuje stały czas antenowy dla nakręconych programów. Fundacja nadzoruje działalność utworzonych ekip przez sześć miesięcy od zakończenia szkolenia, w okresie tym organizowana jest również wymiana nakręconych reportaży pomiędzy ekipami.

Wyniki pracy poszczególnych ekip znacznie różnią się między sobą. Część zespołów kontynuuje produkcję regularnie emitowanych programów dokumentalnych w lokalnych telewizjach, inne natomiast wykorzystują zdobyte umiejętności i sprzęt do nagrywania działalności własnych organizacji.

Dzięki sukcesowi odniesionemu przez tę taktykę, Fundacja *Czarna Skrzynka* otworzyła roczną szkołę dla Romów, którzy zamierzają zająć się dokumentalną produkcją telewizyjną.

Program Fundacji *Czarna Skrzynka* przyczynił się do zmiany sposobu, w jaki postrzegane i traktowane są mniejszości w wspomnianym regionie, zmniejszając skalę dyskryminacji i uprzedzeń. Na Węgrzech i w Rumunii społeczność romska jest najczęściej oddzielona od reszty społeczeństwa, a nękające ją problemy głęboko ukryte. Romowie nie mają dostępu do tego samego systemu edukacji i innych świadczeń publicznych, co pozostali obywatele. Program szkoleniowy „Czarna Skrzynka” nie tylko oferuje uczestnikom przyswojenie umiejętności koniecznych do opowiadania ich własnych historii, ale i zapewnia rozpowszechnianie tych historii za pośrednictwem medium docierającego do znacznej większości społeczeństwa. Wspiera to kulturę, w której przedstawiciele mniejszości i większości podejmują stałą współpracę dla promowania praw człowieka, z których korzystają bez wyjątku wszyscy.

Dokumentowanie tortur: Budowa sieci złożonej z prawników i lekarzy dokumentujących łamanie praw człowieka oraz zapewniających wsparcie ofiarom
---

Kenijska organizacja pozarządowa pośredniczy w nawiązywaniu kontaktu pomiędzy lekarzami i prawnikami w celu ujawnienia naruszeń praw człowieka dokonanych przez funkcjonariuszy służb państwowych oraz podnoszenia świadomości społecznej użycia tortur.

Niezależna Jednostka Prawno-Medyczna (IMLU), oficjalnie zarejestrowana organizacja pozarządowa, stanowi sieć lekarzy i prawników udzielających pomocy ofiarom łamania praw człowieka i ich rodzinom. Pomoc obejmuje przeprowadzanie niezależnej sekcji zwłok w razie śmierci osoby znajdującej się w rękach policji, dokumentację zarzutów stosowania przez policję tortur, jak i prawną oraz medyczną pomoc świadczoną więźniom i ofiarom tortur.

Początkowo IMLU lobbowało za utworzeniem specjalnych komitetów zawodowych, to jest Stałego Komitetu ds. Praw Człowieka przy Kenijskim Stowarzyszeniu Medycznym oraz organizacji zrzeszającej prawników wyrażających aktywny lub bierny sprzeciw wobec tortur. Kiedy komitety zostały powołane do życia, IMLU zorganizowała warsztaty zwiększające umiejętności pracowników służby zdrowia w zakresie pracy z ofiarami tortur. Warsztaty odbyły się w całym kraju, ich przedmiotem były kwestie definiowania praw człowieka, budowania pozytywnych stosunków z zarządem służby więziennej oraz edukowania przedstawicieli wolnych zawodów oraz urzędników państwowych w zakresie przepisów gwarantujących ochronę praw człowieka.

Żeby dotrzeć do jak największej ilości ofiar tortur, IMLU współpracuje z różnymi organizacjami religijnymi, prawnikami, lekarzami i organizacjami pozarządowymi w całej Kenii. Lekarze IMLU są w stanie przeprowadzić fachową, odpowiednio opisaną i udokumentowaną sekcję zwłok osób, które zmarły podczas pobytu w areszcie.

Jeżeli zabezpieczone zostaną dowody użycia tortur przez funkcjonariuszy państwowych, IMLU namawia bezpośrednio zainteresowanych do występowania o rekompensatę na drodze prawnej. Osoby, których nie stać na pomoc prawną, kierowane są do organizacji pozarządowych i indywidualnych prawników, którzy świadczą darmową pomoc prawną. Jednym z celów takiej pomocy jest ustanawianie precedensów – spraw o dużym znaczeniu społecznym, w których użycie tortur przez funkcjonariuszy zostanie stwierdzone wyrokiem sądowym, stanowiącym odpowiedni sygnał dla władz.

Dzięki nastawieniu IMLU na ujawnianie jak największej liczby przypadków tortur, kilka ze spraw znalazło swój finał w sądzie, skutkując zwróceniem uwagi opinii publicznej na warunki, w jakich przebywają więźniowie. Władze więzienne zaczęły w związku z tym przejawiać zainteresowanie poprawą sytuacji w zakładach karnych, za pomocą środków nadzorczych zmniejszając skalę stosowanych kar cielesnych i tortur. Odkąd nowy rząd rozpoczął swą działalność w roku 2002, coraz więcej urzędników państwowych współpracuje z IMLU w celu likwidacji procederu tortur.

Poprzez koordynację sieci profesjonalistów i szkolenie swych członków w technikach dokumentowania tortur, IMLU przyczyniła się do podniesienia świadomości problemu tortur w Kenii, co z kolei wpłynęło na zwiększony nacisk na władze, aby położyły mu kres. Organizacja stara się wykorzystać umiejętności zawodowe lekarzy i prawników do promocji poszanowania praw człowieka w całym kraju oraz do wsparcia ogólnokrajowej kampanii przeciwko torturom.

Praca ta jest oczywiście pełna wyzwań. Popyt na usługi świadczone przez IMLU najczęściej przekracza możliwości finansowe organizacji, a ofiary naruszeń praw człowieka na obszarach wiejskich zazwyczaj długo oczekują na odpowiedź prawników należących do sieci, w większości mieszkających i pracujących w Nairobi, stolicy Kenii. IMLU zetknęła się również z przypadkami zastraszania oraz ingerencji policji w próby dokumentowania badań sądowo-lekarskich. W takich sytuacjach IMLU publikuje z innymi organizacjami pozarządowymi wspólne stanowisko ujawniające i potępiające przypadki ingerencji oraz domagające się wyciągnięcia prawnych konsekwencji wobec winnych funkcjonariuszy.

Oczy i uszy obrońców praw człowieka: Wspieranie organizacji pozarządowych w wykorzystaniu zapisu wideo jako techniki dokumentowania naruszeń

Organizacja WITNESS nakłania organizacje ochrony praw człowieka na całym świecie do wykorzystania zapisu wideo jako narzędzia swej pracy. W oparciu zasadę wiarygodności zeznań „z pierwszej ręki” oraz zasadę, że obraz przekonuje znacznie bardziej niż słowa, nagrania WITNESS i organizacji partnerskich wykorzystywane były:

- jako dowody w postępowaniach sądowych;

- dla wzmocnienia zarzutów łamania praw człowieka;
- dla uzupełnienia sporządzanych dla powszechnych i regionalnych organizacji międzynarodowych pisemnych raportów, które mają stanowić przeciwwagę dla tzw. oficjalnych wersji podtrzymywanych przez władze państwowe;
- dla stymulowania aktywizacji i edukacji na poziomie lokalnym;
- jako materiały w przekazach telewizyjnych, zwłaszcza wiadomościach;
- dla promowania poszanowania praw człowieka przez Internet, oraz
- do produkcji filmów dokumentalnych, przekazywanych następnie stacjom telewizyjnym na całym świecie.

Założona w roku 1992 z siedzibą w Nowym Jorku, organizacja WITNESS zawiązała partnerstwa z ponad 150 grupami i organizacjami w 50 krajach, w związku z tak różnorodnymi problemami, jak „czystki” bezdomnych dzieci na ulicach Ameryki Środkowej, przemoc na tle seksualnym wobec dziewcząt i kobiet w czasie wojny domowej w Sierra Leone, czy los przesiedlonej ludności w Birnie.

WITNESS nawiązuje kontakty z partnerami oraz poszukuje inicjatyw, w których profesjonalne użycie wideo może skutecznie przeważać szalę zwycięstwa na którąś ze stron. Po powołaniu partnerstwa WITNESS dostarcza danej organizacji sprzęt wideo i zapewnia stosowne szkolenie, organizując następnie warsztaty z techniki pracy operatora kamery, przydatności wideo w działalności na rzecz ochrony praw człowieka, systematycznej ewaluacji zgromadzonego materiału, asystowania w produkcji reportażu oraz tworzenia filmów dokumentalnych o dostatecznie silnym przekazie.

WITNESS oraz jej partnerzy organizują kampanie i inicjatywy społeczne bezpośrednio związane z nakręconymi materiałami filmowymi. Kampanie takie wymagają uwzględnienia wielu elementów, jak platformy emisyjne, współpraca z innymi organizacjami i sieciami, pokazy filmów wśród przedstawicieli docelowej publiczności oraz zapewnienie zaangażowanym widzom możliwości podjęcia współpracy z organizacją. Kampanie mogą mieć bardzo wąsko określonego adresata, jak np. niewielką grupę decydentów politycznych - jak i kierować się do bardzo szerokiej grupy, np. młodzież, przy próbie zaktywizowania jej wokół danego problemu. Materiały przechowywane są w Archiwum WITNESS, gdzie dostępne są dla społeczności międzynarodowej jako wyjątkowe źródło informacji na temat stanu poszanowania praw człowieka.

WITNESS zdaje sobie sprawę z tego, że zależnie od okoliczności danej sytuacji użycie kamery może stanowić źródło ochrony lub zagrożenia dla operatora. WITNESS wykorzystuje doświadczenie swoich działaczy oraz partnerów, by pomóc innym zminimalizować ryzyko zaadaptowania tej techniki dokumentacji. Organizacja kładzie ponadto nacisk na znacznie zaufania osoby filmowanej do osoby filmującej oraz wyjaśnia niebezpieczeństwa, ale i korzyści płynące z rejestrowania bezpośrednich relacji przez kamerę.

Bezpośrednie dowody mogą powstrzymać naruszenia

Wraz z organizacjami partnerskimi WITNESS zgromadziła ważne zeznania i nakręciła poruszające materiały wideo. Jednym z przykładów wyjątkowo skutecznego wykorzystania materiałów wideo jest współpraca WITNESS z organizacją Mental Disability Rights International (zajmującą się prawami osób upośledzonych umysłowo; MDRI) mającą na celu udokumentowanie nieludzkich warunków panujących w jednym z paragwajskich szpitali psychiatrycznych.

Julio i Jorge są nastoletnimi chłopcami umieszczonymi w szpitalu razem z 458 innymi osobami – nago, w pustych celach, bez dostępu do toalet. Cele wypełnia nieznośny zapach moczu i odchodów, którymi pokryte są podłogi. Chłopcy spędzają około czterech godzin dziennie na zewnętrznym podwórzu, zaśmieconym odpadkami i potłuczonym szkłem.

W grudniu 2003 roku MDRI złożyła pilny wniosek do Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka działającej w systemie Organizacji Państw Amerykańskich, w którym zwracała się o interwencję w sprawie chłopców, jak i innych pacjentów umieszczonych w szpitalu.

Do złożonego wniosku MDRI załączyła nagranie wideo nakręcone i zmontowane we współpracy z WITNESS, którego konstrukcja odwoływała się do struktury kilku dokumentów międzynarodowych chroniących prawa człowieka, których stroną jest Paragwaj. Treść materiału była zademonstrowana według ram prawnych tych dokumentów, by dobitnie wykazać, że pacjenci szpitala byli uprawnieni do ochrony ich prawa do życia i ludzkiego traktowania, i prawa te zostały złamane. Wykorzystując obrazy przedstawiające jak Paragwaj łamie swoje zobowiązania międzynarodowe, materiał wideo nadał problemowi ludzką twarz.

Doprowadziło to do zastosowania przez Komisję po raz pierwszy w jej historii pilnych środków do ochrony życia i integralności fizycznej pacjentów szpitali psychiatrycznych – precedensu, który może zostać wykorzystany przeciwko podobnym praktykom w innych krajach regionu. MDRI przyciągnęły uwagę opinii publicznej przez umieszczenie przedstawionego Komisji nagrania w Internecie oraz współpracę z hiszpańskojęzycznym kanałem telewizji CNN przy przygotowaniu materiału dokumentalnego o opisywanym przypadku. Prezydent oraz minister zdrowia Paragwaju złożyli wizytę w szpitalu, wkrótce po zwolnieniu dyrektora utworzona została specjalna komisja do zbadania sprawy.

Przez ujawnienie problemu MDRI i WITNESS zwróciły społeczną uwagę na szokujące warunki panujące w państwowych szpitalach psychiatrycznych, budując jednocześnie poparcie dla inicjatywy zmiany tego stanu rzeczy. Kluczową rolę odegrała tu prasa, stanowiąc podstawowe medium rozpowszechniania informacji o naruszeniach.

Chociaż szpital Julio i Jorge jest wciąż poddawany renowacji, nie są oni już zamknięci w małych celach, mają dostęp do pryszniców, czystych ubrań oraz 24-godzinnej opieki pielęgniarskiej. Ministerstwo Zdrowia Paragwaju współpracuje obecnie z Panamerykańską Organizacją Zdrowia (ang. *Pan-American Health Organization* - PAHO) nad programem integracji społecznej osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi.

Współpraca pomiędzy WITNESS i MDRI wywołała strukturalne zmiany, choć zasadnicze wyzwanie pozostaje wciąż aktualne i polega na upewnieniu się, że ruch na rzecz ochrony praw człowieka nie zaprzępaści wyjątkowej możliwości, która otworzyła się dzięki wykorzystaniu nagrania wideo z paragwajskiego szpitala. Mogłoby to prowadzić do trwałej poprawy sytuacji osób z zaburzeniami psychicznymi oraz uzyskania wsparcia koniecznego dla skutecznej integracji społecznej tych osób.

Chociaż opisywana sprawa polegała w znacznej mierze na bezpośrednim naruszeń, należy pamiętać, że partnerzy WITNESS niejednokrotnie skutecznie wykorzystywali nagrania wideo o znacznie mniej szokującej treści. Przykładowo, były to materiały przedstawiające zeznania ofiar lub świadków naruszeń lub też filmy dokumentalne opowiadające ich historie. Ich siła w kampaniach na rzecz ochrony praw człowieka była nie mniejsza, niż w opisanym wyżej przypadku.

Stworzenie sieci monitoringu wywiązywania się przez rząd ze zobowiązań krajowych i międzynarodowych z zakresu praw człowieka

Na Słowacji działa organizacja pozarządowa, która poza monitorowaniem realizacji publicznych zadań z zakresu ochrony praw człowieka, próbuje za pomocą dostępnych środków skłonić rząd do wywiązywania się ze stosownych zobowiązań.

Liga na rzecz Obrony Praw Człowieka (LOPC) na Słowacji zbudowała sieć wolontariuszy prowadzących działalność monitoringową wewnątrz społeczności romskiej by upewnić się, że na poziomie lokalnym realizowane są standardy ochrony praw człowieka ustanowione obowiązującymi Słowację aktami prawa międzynarodowego. W toku przygotowania systemu prawnego do akcesji do Unii Europejskiej Słowacja ratyfikowała szereg konwencji międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, przez co krytyka stanu poszanowania tych praw mogła przyjąć szersze rozmiary. Co ważne, konstytucja Słowacji daje w hierarchii źródeł prawa pierwszeństwo międzynarodowemu prawu praw człowieka ratyfikowanemu za zgodą parlamentu przed prawem krajowym.

Podejście monitoringowe LOPC pozwala na wypełnienie luki pomiędzy aktami naruszeń a oficjalną polityką i przepisami prawnymi tworzonymi dla zapobiegania im. Często jedyna dyskusja na temat konfrontacji przepisów i oficjalnej polityki z rzeczywistością odbywa się na poziomie niedostępnych dla opinii publicznej kręgów politycznych lub dyplomatycznych. LOPC rekrutuje wolontariuszy spośród dyskryminowanych grup społecznych, by monitorowali panującą wśród nich sytuację. Wolontariusze uczą się ponadto o własnych prawach wynikających z prawa krajowego i międzynarodowego, po czym podejmują działania wspierające realizację tych praw. Informacje uzyskane od wolontariuszy wykorzystywane są do przedstawiania rzeczywistego wpływu prawa krajowego i międzynarodowego na sytuację w kraju.

Wolontariusze monitorujący sytuację Romów rekrutowani są na podstawie rozmów. LOPC szkoli ich w zakresie najważniejszych instrumentów i mechanizmów prawnych ochrony praw człowieka oraz struktury władz odpowiedzialnych za ich prawidłowe funkcjonowanie, następnie organizuje wstępne spotkania z funkcjonariuszami policji, przedstawicielami lokalnych władz i

przywódcami społeczności, co dodaje wiarygodności i autorytetu inicjatywie. Sieć wolontariuszy podzielona jest na sześć regionów; koordynatorzy regionalni współpracują z centralą LOPC w celu sprawnej rekrutacji i szkolenia wolontariuszy (48 we wszystkich regionach).

Gdy wolontariusze są gotowi do pracy w terenie, wydawana jest im karta identyfikacyjna LOPC oraz listy uwierzytelniające do władz lokalnych. Kiedy zarejestrowany zostanie zarzut naruszenia, wolontariusze udają się do danej społeczności, by zebrać informacje od ofiar naruszeń oraz przedstawicieli władz. Monitoring koncentruje się na szeregu kwestii, w tym związanych z zatrudnieniem, ochroną zdrowia, edukacją, warunkami bytowymi, aktywności politycznej, przemocy na tle etnicznym lub rasowym oraz dostępem do usług i świadczeń publicznych.

Biuro LOPC włącza informacje zebrane przez wolontariuszy do publikowanych okresowo raportów krajowych. Rezultatem tej taktyki monitoringowej było ujawnienie szeregu naruszeń praw człowieka dokonanych na poziomie lokalnym, co doprowadziło do fali skarg osób pokrzywdzonych. Z czasem rząd zdecydował się na wdrożenie polityki przeciwdziałania dyskryminacji w edukacji publicznej, zatrudnieniu i na rynku mieszkaniowym.

Więcej o tej taktyce przeczytać można w Zeszycie Taktycznym dostępnym na stronie internetowej www.newtactics.org w dziale *Tools for Action* (Narzędzia działania).

Taktyka stosowana przez LOPC jest wyjątkową kombinacją wywierania nacisku przy jednoczesnej promocji danej idei. Wolontariusze romscy poznają swoje prawa, co mobilizuje ich do podjęcia określonego działania. Z kolei dążenie rządu do szybkiego przystąpienia kraju do Unii Europejskiej sprzyjało kierowaniu uwagi publicznej na doniesienia o łamaniu praw człowieka, co otwierało dodatkową możliwość zwiększenia efektów pracy wolontariuszy. Taktyka w oryginalny sposób odwołuje się do stosowania postanowień prawa międzynarodowego w codziennej rzeczywistości. Zwiększa potencjał do wpływania na stan poszanowania praw człowieka w krajach będących sygnatariuszami konwencji międzynarodowych chroniących prawa człowieka, zwłaszcza, jeżeli krajom tym zależy na właściwym postrzeganiu przez społeczność międzynarodową.

Nasza taktyka jest dość kłopotliwa dla rządu słowackiego i niejednokrotnie doświadczyliśmy negatywnych zachowań ze strony pracowników służb państwowych. Jednak główny cel naszej działalności – poprawa stanu poszanowania fundamentalnych praw człowieka obywateli – jest stopniowo osiągany. Okazało się również, że państwo jest w stanie być partnerem w naszych staraniach.

— Columbus Igboanus, Liga na rzecz Obrony Praw Człowieka, Słowacja

„Dzieci jako obrońcy własnych praw”: Przystawianie dzieciom informacji, umiejętności i wsparcia koniecznego do obrony ich praw

Posiadając odpowiednie umiejętności i dostępu do właściwych informacji, również dzieci są w stanie skutecznie bronić własnych praw.

W Indiach organizacja *Zaangażowani przeciwko Pracy Dzieci* (*Concerned for Working Children - CWC*) umożliwia pracującym dzieciom tworzenie formalnych struktur dla obrony własnych praw, analogicznych do związków zawodowych. Poprzez tę działalność CWC mobilizuje dzieci zmuszone przez warunki życiowe do pracy, co często pociąga za sobą ich dyskryminację, do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji politycznych bezpośrednio ich dotyczących. CWC jest aktywnie zaangażowane w kwestie ochrony praw dzieci od roku 1980, aktualnie prowadzi działalność w pięciu dystryktach indyjskiego stanu Karnataka.

Wysiłki CWC skierowane na przyznanie dzieciom prawa do aktywności politycznej doprowadziły początkowo do utworzenia *Bhima Sangha* – „związku zawodowego” reprezentującego interesy pracujących dzieci. Członkami *Bhima Sangha* jest aktualnie 13 000 dzieci w stanie Karnataka, co czyni ze związku poważnego partnera dla CWC w organizowaniu samorządnych struktur pracowników-dzieci. Od momentu założenia w roku 1990, *Bhima Sangha* jest liczącym się obrońcą praw pracujących dzieci, zaangażowanym także w działalność na rzecz poprawy losu ich rodziców oraz społeczności, z której pochodzą. Na poziomie krajowym oraz regionalnym *Bhima Sangha* zapewnia wsparcie dzieciom pragnącym utworzyć własne związki; dzięki niej udało się także powołać kilka krajowych i międzynarodowe organizacje wspierające ruch przeciwko pracy dzieci.

Dzieci domagały się przyznania należnego udziału w podejmowaniu decyzji, które ich dotyczą. Doprowadziło to do stworzenia „małego rządu” (*Makkala Panchayat*) wybieranego przez i spośród dzieci danej społeczności. Dzieci określiły samodzielnie jego strukturę, cele oraz sposób zarządzania. Dzięki działalności grupy roboczej zrzeszającej dorosłych i dzieci, „Mały rząd” uzyskał ponadto formalny status przy strukturach lokalnego rządu (*Panchayat*). Wybory do „małego rządu” organizowane są przez lokalną administrację, zaś premier rządu lokalnego jest jednocześnie premierem „małego rządu”.

CWC przekazuje dzieciom umiejętności z zakresu poszukiwania informacji, dokumentacji, negocjacji oraz komunikacji i działalności społecznej. Za pośrednictwem bliskich im środków, jak teatr kukielkowy, piosenki, gazetki ściennie oraz instrumenty muzyczne, dzieci wyrażają swoje potrzeby, przedstawiają swoje żądania oraz dążą do zmiany własnej sytuacji. Dla podtrzymania dobrych stosunków z lokalnymi władzami, dzieci unikają powiązań z politykami i innymi grupami nacisku, choć same często aktywnie angażują się w debaty polityczne.

Dzięki zorganizowanej formie uczestnictwa w życiu politycznym i samorządzie lokalnym dzieci uświadamiają sobie własne prawa oraz wskazują na odpowiedzialność państwa za jego zaniedbania. Podobna obecność w przestrzeni publicznej pozwala również innym dyskryminowanym grupom, jak kobiety i mniejszości etniczne, zmienić swoją sytuację oraz wzmocnić ideę społeczeństwa obywatelskiego.

Tysiące dzieci w Indiach uczestniczą obecnie w działaniach podejmowanych przez lokalne władze, a pomocy udzielają im często dorośli, którzy wcześniej prezentowali poglądy i postawy konserwatywne i patriarchalne. Ci ostatni uznali trwałą wartość aktywnego zaangażowania

obywatelskiego dzieci, gdy na własne oczy ujrzeli, jak korzystnie przekłada się ono na dobro całej społeczności¹.

Organizacje zrzeszające dzieci przyczyniają się do rozwiązania takich problemów lokalnych, jak dostęp do wody i dostaw energii, zakwaterowanie, emerytury i renty, praca dzieci, uzależnienia i małżeństwa z nieletnimi. Skutecznie wpływają one ponadto na zmianę polityki wobec kwestii dotyczących dzieci na poziomie lokalnym, krajowym oraz międzynarodowym.

Fundamentem działalności CWC jest zapewnienie pracującym dzieciom prawa głosu, by mogły znajdować się na pierwszej linii obrony własnej sprawy i świadomie uczestniczyć w podejmowaniu decyzji bezpośrednio ich dotyczących. CWC pokazało, że ciężką sytuację życiową pracujących dzieci można, choćby częściowo, rozwiązywać przez ich edukację, zapewnianie im odpowiedniej uwagi publicznej i nawiązywanie ich równoprawnej współpracy z dorosłymi. CWC działa w sojuszach z lokalnymi rządami, społecznościami, jak i samymi dziećmi dla realizacji kompleksowych i trwałych rozwiązań. Efektem jest poprawa jakości życia całych społeczności, możliwa, między innymi, dzięki zaangażowaniu żyjących i pracujących w nich dzieci.

---

¹ Nandana Reddy, Kavita Ratna, *Journey in Children's Participation*, nakładem organizacji *Concerned for Working Children*, Indie 2002.